

Список використаних джерел:

1. Сметаніна Н.В. *Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології* : монографія / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
2. Познышев С.В. *Основы пенитенциарной науки*. Москва : Юрид. Издательство Наркомюста, 1923. 342 с.
3. Диденко А., Човган В. *Пожизненное заключение: европейские стандарты и украинская практика* / под общ. ред. Е.Е. Захарова. Харьков : Права человека, 2014.
4. Таволжанський О.В. Цілі соціально-виховної роботи з засудженими до позбавлення волі. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 3. С. 222–226.
5. Караман О.Л. Вища освіта в процесі ресоціалізації засуджених у пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 3. С. 90–94.
6. Сюр С.В. Правове регулювання професійно-технічної освіти засуджених до позбавлення волі. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових статей. Серія «Юридичні науки»*. 2010. № 3. С. 158–164.
7. Таволжанський О.В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : монографія / за ред. В.В. Голіни ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2015. 192 с.

СОБКО Г. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

САВИЦЬКА Т. О.,

студент III курсу факультету № 4
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.154

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-32>

**ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ,
ЩО СУПРОВОДЖУЮТЬ ПСИХІЧНЕ НАСИЛЬСТВО**

Статтю присвячено проблемі закріплення психічного насильства у вітчизняному законодавстві. Висвітлення теми психічного впливу, розкриття сутності та виявлення мети застосування важливі, адже сьогодення характеризується дедалі частішою практикою застосування саме психічного насильства. Досліджено проблеми психічного насильства в теорії кримінального права України. Визначено ознаки психічного насильства, досліджено ознаки суб'єктивної сторони. Дається загальна характеристика змісту психічного насильства. Насильство, від якого потерпають постраждалі, має вплив на різні аспекти їхнього життя, насамперед на стан психічного здоров'я, а отже,

вони потребують законодавчо закріплених гарантій своєї безпеки. Розглянуто думки вчених, котрі займалися вивченням цієї теми. Акцентується увага на основних ознаках поняття насильства, що мають значення для кримінально-правової оцінки діянь. Досліджено особливості насильницьких злочинних дій із застосуванням психічного впливу. Зроблено висновок, що вплив на психіку людини з метою заподіяти шкоду її життю, здоров'ю, свободі чи майну, який спричинив чи міг спричинити таку шкоду, потрібно називати психічним насильством.

Ключові слова: кримінальне право, насильство, юридичні ознаки, поняття.

Стаття посвящена проблемі закріплення психического насилия в отечественном законодательстве. Освещение темы психического воздействия, раскрытие сущности и обнаружения цели применения является важным, ведь настоящее характеризуется все более частой практикой применения именно психического насилия. Исследованы проблемы психического насилия в теории уголовного права Украины. Определены признаки психического насилия, исследованы признаки субъективной стороны. Дается общая характеристика содержания психического насилия. Насилие, от которого страдают пострадавшие, влияет на различные аспекты их жизни, прежде всего на состояние психического здоровья, следовательно, они нуждаются в законодательно закреплённых гарантиях своей безопасности. Рассмотрены мнения ученых, которые занимались изучением данной темы. Акцентируется внимание на основных признаках понятия насилия, имеющие значение для уголовно-правовой оценки деяний. Исследованы особенности насильственных преступных действий с применением психического воздействия. Сделан вывод, что воздействие на психику человека с целью причинить вред его жизни, здоровью, свободе или имуществу, повлекшее или такое, которое могло повлечь, ущерб, нужно называть психическим насилием.

Ключевые слова: уголовное право, насилие, юридические признаки, понятие.

The article is devoted to the problem of consolidation of mental violence in the domestic legislation. Illumination of the topic of mental influence, the disclosure of the essence and the purpose of the application is very important today, because today is characterized by an increasingly frequent practice of the use of just psychological violence. The problems of mental violence in the theory of criminal law of Ukraine are investigated. The signs of mental violence are identified, thus the features of the subjective side are investigated. General description of determination of concept, maintenance, of psychical violence is given. A general description of the content of mental violence is given. The violence suffered by the victim has an impact on various aspects of their lives, and above all affects the state of mental health, and, consequently, it means that they need legally guaranteed security assurances. Opinions of scientists of criminal lawyers which was engaged in the study of this theme are considered. Attention is focused on the main features of the concept of violence that are important for the correct legal assessment of the criminal acts. The features of violent criminal actions with the use of mental influence are investigated. It is concluded that the impact on the human psyche in order to cause damage to its life, health, freedom or property, which caused or could cause such harm, should be called psychic violence.

Key words: criminal law, violence, legal attributes, concept.

Вступ. Насильство, у т. ч. психічне, є складовою частиною суспільного життя. Воно, з огляду на поширеність, дуже часто привертає увагу представників різних наук і світоглядів. Усі вони намагаються з'ясувати питання щодо причин і видів насильства, його ролі та місця в суспільстві та шляхів його подолання. Звичайно, кримінальне право не залишається осторонь цього питання і розглядає його через призму суб'єктивної сторони злочину, а саме через розгляд таких індивідуальних особливостей, як мотив і мета застосування психічного впливу.

Висвітлення теми психічного впливу, розкриття сутності цього поняття важливе на теперішньому етапі розвитку науки кримінального права, а також використання теоретичних здобутків на практиці. Сьогодні характеризується дедалі частішою практикою застосування саме цього виду насильства, адже ознаки психічного впливу приховати набагато легше, ніж ознаки фізичного. З цього випливає, що виявлення психічного впливу є набагато складнішим для фахівців правоохоронних органів. І якщо проблематика фізичного насильства належно розглянута у сучасній літературі, то значна кількість аспектів психічного насильства залишається поза увагою науковців і не відображується в законодавстві.

Проблемам психічного насильства у кримінальному праві загалом або окремим аспектам цієї теми було присвячено роботи таких видатних науковців, як Ю.М. Антонян, Н.А. Бабій, М.І. Бажанов, Р.А. Базаров, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, А.М. Браусов, Є.Г. Веселов, О.С. Вікторов, Є.А. Гамаюнова, Л.Д. Гаухман, Ф.Б. Гребьонкін, Є.Л. Доценко, В.Є. Емінов, М.І. Єнікєєв, А.Ф. Зелінський, Н.В. Іванцова, М.М. Ізотов, В.В. Калугін, В.М. Кандиба, І.І. Карпець, О.І. Коростильов, Р.А. Левертова, В.Г. Ледаєв, О.А. Мартиненко, Т.С. Оленіч, Т.Ю. Орешкіна, Ю.Є. Пудовочкін, С.В. Расторопов, Л.В. Сердюк, В.В. Сташис, С.Н. Табакова, Н.С. Таганцев, А.П. Тузов, В.О. Туляков, А.Д. Чернявський, Р.Д. Шарпапов, А.Ю. Шурдумов, Т.І. Якимець [1, ст. 3].

Результати дослідження. Будь-яке насильство над особою спричиняє їй фізичні та моральні страждання і здійснюється всупереч її волі. У науці кримінального права ретельно досліджені різні види насильницьких дій, виокремлені основні ознаки, характерні для будь-якого насильства:

- а) вплив на потерпілого всупереч його волі;
- б) спричинення йому фізичних або моральних страждань.

Всі насильницькі дії можна поділити на дві групи: фізичне і психічне насильство. Фізичне насильство – це суспільно небезпечний вплив на організм іншої людини, як на зовнішній покрив тіла людини, так і безпосередньо на внутрішні органи [2, с. 6–7].

Психічне насильство не порушує цілісності ні зовнішніх тканин, ні внутрішніх органів, а впливає лише на психіку людини, викликає різні почуття – страху, обурення, гніву.

Особливою рисою насильницького психічного впливу є його специфічний предмет – явища психіки людини, метою посягання на який характеризується цей вид впливу.

У КК України йдеться про два види прояву психічного насильства: погрозу і примус. Однак термін «психічне насильство» у КК України не вживається, тоді як терміни «погроза», «примус» можна зустріти безпосередньо в ряді норм. Водночас у кримінальному законодавстві ми не знайдемо роз'яснення цих понять, навіть у ст. 40, яка має назву «Фізичний або психічний примус» [3, с. 19].

На практиці психічне насильство найчастіше проявляється у формі погрози. Форма виявлення погрози може бути різноманітною: вербальною, жестами, демонструванням зброї або інших предметів.

- До загальних ознак, що характеризують погрозу застосування насильства, належать:
- факт залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства;
  - дійсність погрози застосування насильства.

Психічне насильство виражається у погрозах спричинити фізичну, моральну, матеріальну шкоду, позбавити яких-небудь благ.

Психічне насильство може проявлятися без чітко проголошених погроз, адресованих потерпілому, а набувати форми агресивного фізичного впливу на його близьких, а також на

його майно. У таких випадках, незважаючи на зовнішню фізичну вираженість насильства чи інших дій, злочинний вплив здійснюється на психіку потерпілих з метою примушення їх до певної поведінки, потрібної зловмиснику.

Таким чином, головним у психічному насильстві є не характер погроз і навіть не їх наявність, а спонукальні можливості цього негативного впливу на особистість чи на її майно. Ця дія проявляється у впливі на волю і свідомість людини з метою підкорити собі її поведінку або спрямувати у необхідну сторону задля мети, поставленої зловмисником.

До психічного насильства варто віднести й інші форми протиправного впливу на психіку людини. Дослідники цієї проблеми відзначають, що останнім часом для досягнення бажаного результату злочинці вдаються до використання методів психіатрії та психотерапії, впливаючи на психіку потерпілого з метою керування нею [4, с. 149] за допомогою звукових високочастотних генераторів, гіпнозу, ефекту «зомбі», використовують техніки градуйованого психологічного впливу, граматичних, стилістичних і логічних засобів подачі матеріалу (погрози, особливе компоновання їх), формують такий психічний стан, за якого індивід втрачає здатність відрізнити мнимі небезпеки від реальних, усвідомлювати значення вчинених ним дій [5, с. 10, 16–17]. Ці дії становлять серйозну суспільну небезпеку. Однак законодавець і дотепер не відобразив ці питання в КК України.

Досліджуючи питання використання психічного впливу, необхідно виділити такі індивідуальні ознаки, як мотив і мета його застосування.

Мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Мотив і мета як психічні ознаки характерні для будь-якої свідомої вольової поведінки людини. У їх основі лежать потреби, інтереси людини [6, с. 256].

Отже, для досягнення якогось конкретного результату (таким може бути дія потерпілого або, навпаки, утримання від неї) особа навмисно вдається до заходів психічного примусу і тим самим застосовує один із видів насильства – психічне насильство.

Суть дії полягає в застосуванні або використанні психічного впливу на іншу людину проти її волі з метою досягнення шкідливого результату. Найчастіше такий вплив проявляється у виді погрози застосування до потерпілого чи до інших осіб фізичного насильства.

Такий різновид психічного насильства, як погроза, широко застосовується в нормах КК. Щодо мети застосування, то у ч. 2 ст. 186 КК визначається застосування погрози насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Мета цієї дії зазначена в диспозиції статті – відкрите викрадення чужого майна (грабіж). Ст. 186 КК, навпаки, вказує на застосування або погрозу застосування насильства, небезпечного для життя і здоров'я особи, котра зазнала нападу, метою цієї дії є заволодіння чужим майном (розбій).

Ст. 174 КК чітко вказує, яким чином здійснюється цей злочин, а саме шляхом примушення шляхом насильства або погрози його застосування. Метою злочину, а отже, і застосування насильства є участь у страйку.

Ст. 120 КК – доведення до самогубства, цей злочин можна розглядати як наслідок психічного впливу, що здійснювався способами, зазначеними в диспозиції статті, а саме шляхом жорстокого поводження, шантажу, систематичного приниження людської гідності та примусу до протиправних дій. Мета в цьому разі може бути присутньою або ж ні. Все залежить від умислу особи, котра є суб'єктом злочину. Цей злочин буде умисним, якщо в діях особи простежується особиста, расова, національна та інша нетерпимість або ж інші особисті причини, тобто буде відповідна мета. В іншому разі злочин буде вчинено через необережність, якщо особа прямо не хотіла доводити потерпілого до самогубства або замаху на самогубство.

Висновки. Отже, Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за психічне насильство, що виражається в різних за обсягом, характером і ступенем небезпеки для життя або здоров'я погрозах. А мета та мотив цих погроз будуть метою та мотивом застосування психічного впливу.

Таким чином, можна зробити висновок, що психічне насильство – це вплив на психічну сферу людини, який проявляється у її залякуванні будь-яким способом. Незважаючи на те, що психічне насильство не є таким явним, як фізичне, і вважається менш небезпечним, у нашому суспільстві воно зустрічається набагато частіше, проявляючись переважно у формі погрози. Однією з основних ознак психічного впливу є те, що його наявність дуже важко довести, особливо через відсутність речових доказів.

Вимагають уваги з боку кримінального законодавства права потерпілих від психічного насильства і рівною мірою права осіб, котрі вдалися до застосування психічного насильства. Питання психічного насильства пов'язане з актуальною темою безпеки людини. У кримінальному законі є суттєві недоліки, пов'язані з регулюванням психічного насильства, у т. ч. термінологічного характеру [7, с. 265].

Список використаних джерел:

1. Гуртовенко О.Л. Психологічне насильство у кримінальному праві України. 2008.
2. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступлений. Москва, 1974.
3. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Київ.
4. Наумов А.В. Кримінальне право. Загальна частина. Курс лекцій. Москва, 1997.
5. Бурковская В.А. Уголовная ответственность за организацию объединения, посягающие на личность и права граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000.
6. Бажанов М.І. Кримінальне право України. Київ, 2005.
7. Гумін О.М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів, 2009.

